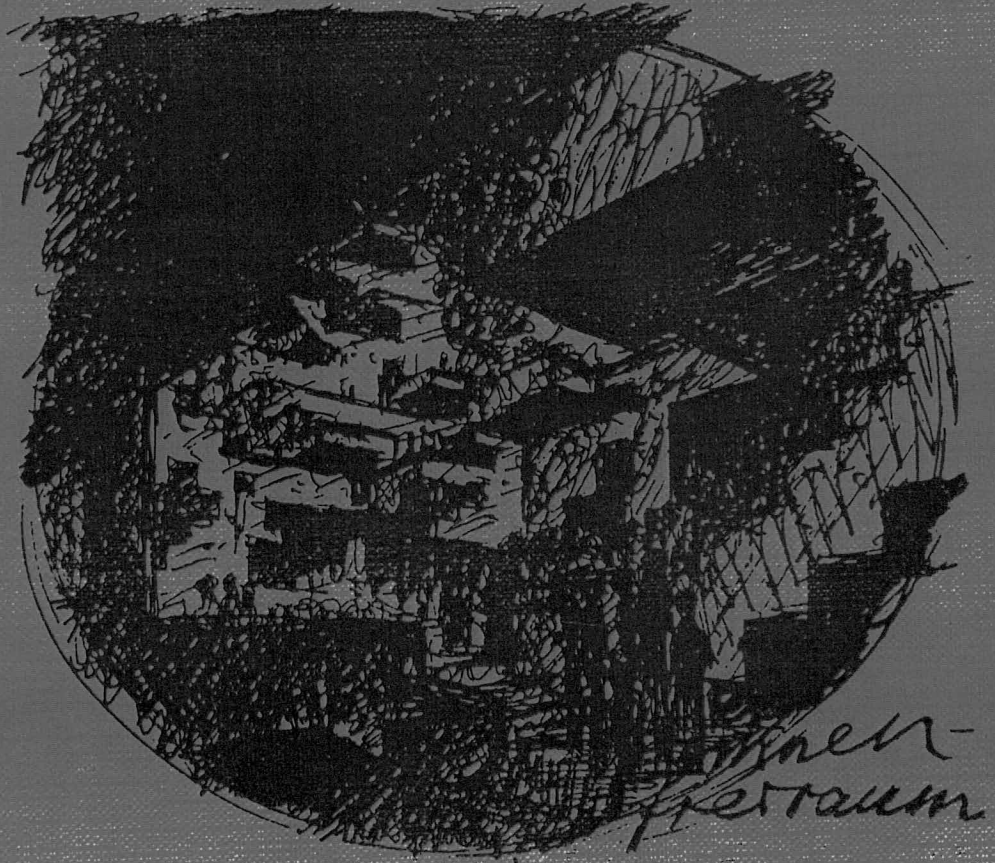

Handwritten text in a cursive script, possibly a letter or a note, located in the top left corner of the page.

AGUSTOS 1991

yapi

117

SAHİBİ / *publisher* :
(Yapı-Endüstri Merkezi adına)
DOĞAN HASOL

YAZI KURULU / *editorial staff*:
DOĞAN HASOL
Prof.Dr. BÜLENT ÖZER

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ / *editor*:
DOĞAN HASOL

İDARI İŞLER YÖNETİCİSİ
administrative director:
SAADET ALTINAY

YAZI İŞLERİ MÜDÜR
YARDIMCILARI
associated editors:
AYLA GÜLSEN
GÜNER ÇILGIN
SEDAT ACAR

REKLAM YÖNETİCİSİ
advertisement manager:
FEYZA GÜVELİ

ANKARA TEMSİLCİSİ
Ankara representative:
ASLI ÖZBAY

YAZI VE YÖNETİM BÜROSU
editorship and administration:
Cumhuriyet Caddesi 329,
Harbiye - İstanbul
Tel : (1) 147 41 85 - 130 29 19
Tlx : 26026 yema-tr
Fax:(1) 141 11 01 - 148 48 14

Yayımlanan yazılardaki düşünceler
yazarına ait olup YAPI dergisini
bağlamaz.

Kaynak gösterilerek yazılardan alıntı
yapılabilir.

SAYISI / *single copy*:
9000.-TL (KDV dahil)

ABONMAN /
annual subscription rate:
12 sayı: 90.000.-TL (KDV dahil)
Öğrencilere: 60.000.- TL (KDV dahil)

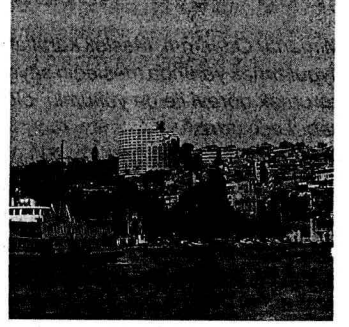
Posta Çeki Hesabı: 33454.5

DIŞ ÜLKELER / *to abroad*: US \$ 50.-
(*surface mailing*)

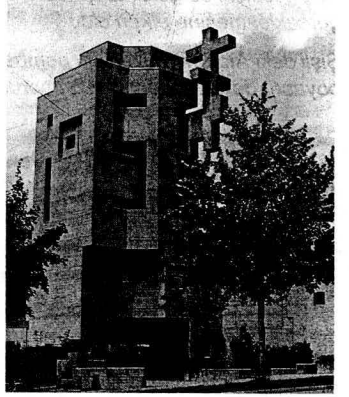
BASKI / *printed by*: Tunç Matbaacılık
A.Ş.

KAPAK / *cover* : Bülent ÖZER
Prof. Förderer'in Kaleminden İki Eskiçiz/
Two Sketches by Prof. Förderer

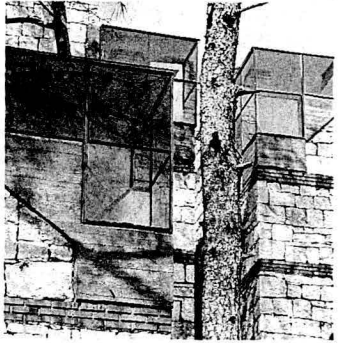
- 8 Görüş - Tartışma
10 Haberler
24 Basından
26 Yayınlar
27 Sanat Olayları
28 İngilizce Özetler / English Summary
35 Kültür ve Çevre Değerleri Açısından Turizm
Oktay EKİNCİ
41 Sanat ve Devlet
Sanat ve Toplum
Walter M. FÖRDERER
49 Mimarlık ve Eğitimi Üzerine
Ferhan YÜREKLİ
56 Savaşta Sonra Kuveyt
Doğan HASOL
59 Workshop 91 İstanbul
Tarihî Yarımada Kıyı Şeridi ve
Bölge Tasarımı
Tuncer ÇAKMAKLI
71 Kemer'deki Ulusoy Tatil Köyünü
Yayımlarken...
Bülent ÖZER
72 Ulusoy Tatil Köyü / Kemer
Erdal ERKUT

Hilton Conrad, Sayfa: 35

Heiligkreuz Katolik Kilisesi. Sayfa: 45

Ulusoy Tatil Köyü/Kemer. Sayfa: 72

Sanat ve Devlet Sanat ve Toplum

Çeviren: Ömer GÜLSEN

Prof. Walter Förderer hâlen Stuttgart'ta mimarlık, Karlsruhe'de de heykel okutmaktadır. 60'lı yılların başında Modern Mimari'ye çağdaş açıdan alternatif arayan kişiliklerin en önde gelenlerindedir. İsviçre'de, Sankt Gallen'de 1959-63 yılları arasında inşa etmiş olduğu Ekonomik ve Sosyal Bilimler Yüksek Okulu o yıllarda dönüşüm noktası olarak kabul edilmiş son derece önemli bir örnektir. "Commission pour la Présence Suisse à l'Etranger" ile İsviçre'nin İstanbul Başkonsolosluğu aracılığıyla İstanbul'da, Mimar Sinan Üniversitesi'nde 15 ve 16 Mayıs günleri iki ilginç konuşma yapan Prof. Förderer, konferanslarından birini 17 Mayıs günü Ankara'da Bilkent Üniversitesi'nde tekrarladı.

Konu, sanatın anlamı ve sanatçının sorumlulukları olduğuna göre, ben de bu konuyla ilgili görüşlerimi açıklamak istiyorum.

Bütün insanlar gibi, sanatçı olarak ben de içinde yaşadığımız çevrenin etkisi altında kalmaktayım. Ancak çalıştığım alanda neyi kendime görev saymam gerektiğine, nasıl, niçin ve neyle çalışmak istediğime kendi özgür irademle karar vermek isterim. Bunun için de sanatsal ve duyulara dayanan hislerim yanında düzenleyici idrakten kaynaklanan bir düşünce yapısına sahibim. Söz konusu bu niteliklerin politik görüşlerin veya bilimsel düşünmenin ve hattâ alışkanlıklara dayalı ritlerin etkisi altına girmesine izin vermem. Her ne kadar bütün bunların insana yaratıcılık açısından gerekli olduğunu kabul ediyorsam da, sanatçı olarak kendimi söz konusu faktörlerin etkisinden kurtarmam gerektiğine inanıyorum. Ancak böylelikle sanatsal düşünme biçimine serbest kararlarla ölçüt kazandırabilmek mümkün olabilir. Ben, tamamen kendi özgür irademle sanatıma karşı olan sorumluluklarımı belirledim: Bir başka şekilde değil de böyle olmak istediğimi bütün açıklığıyla ifade etmek, zamanımın ve içinde yaşadığım dünyanın bir bireyi olarak yapıtlarımla, genel düzenin parçaları olan ve onun gelişmesinin nedeni insanoğlunun çeşitli bireysel düzenlerden haberdar olmaları için olanak yaratmak.

Burada sanatla devlet arasındaki ilişki sorunu ortaya çıkmaktadır. Eğer sanat bireyin kişisellik açısından en saf ifadesi olarak kabul görüyorsa, veya tek başına bir birey olarak içinde yaşadığım zaman dilimi içinde çevremde cereyan edenleri temsilci sıfatıyla topluma aktarabiliyorsam, o zaman sanat ile demokratik bir devlet yapısının birbirinden ayrılmaz iki önemli öge

olduğundan söz edilebilir. Bu nedenle sanat bazen desteklenip, kimi zaman da bir kenara itilecek bir kavram olamaz. Sanatçı olarak işimi devletin ayrılmaz bir parçası biçiminde değerlendirmekle birlikte, sanatı devlet tarafından ileri sürülen talepler olarak değerlendirmiyorum. Ayrıca çalışmalarım denetim altına alınmak istendiği hallerde zorunlu görevimin devlet gücüne karşı koymak olduğuna inanıyorum. Böyle bir gelişme kamuoyunun baskısından kaynaklanıyormuş gibi gözükse de, devlet yapısında ortaya çıkan bir hastalık belirtisi olarak kabul edilmeli ve karşıkonulmalıdır. Bu aşamada ise, sanat ve toplum ilişkisi sorunu ortaya çıkar. Acaba sanat birçok kişinin, hattâ sanatçıların da ileri sürdüğü gibi, şimdiye kadar olduğundan daha mı çok sempatik görünmelidir? Hayır.. Sanatın anlaşılabilir, çözülebilir olması onun hoş a gider görünmesinden çok daha farklı anlaşılmalıdır. Aksi takdirde bugün çeşitli sanat eğilimlerinden oluşan mozaik görünümündeki bütünün sadece hoş a giden belirli bir kısmının geçerlilik kazanması gibi tehlikeli bir sonuç ortaya çıkar. Sanat "ille de avutucu, neşeli ve eğlendirici bir karaktere sahip olmalıdır" denemez. Aynı şekilde yüceltici, cesaretlendirici de olmayabilir. Sanat işbaşındaki yönetimi ne göklere çıkartmalı, ne de onun ya da bir başka ideolojinin propaganda aracı olmalıdır. Aksine o bütün çeşitliliği ve karşıtlıklarıyla algılanabilir olmalıdır ki, bir toplumdaki değişik görüşlerin etkili beraberlikleri daha iyi anlaşılabilir. Fakat bu arada çok yönlü sanat bütününün de birbirinden ayrı birtakım parsellerden oluştuğu, geçmişin ve geleceğin bu yönde algılanması gerektiği gibi bir hataya düşüp, yanıltıcı bir yola girmek gerekir.

1

1. *Ekonomi ve Sosyal Bilimler Yüksek Okulu'ndan bir görünüş, St. Gallen, 1963.*
2. *Prof. Walter Förderer (solda) Prof. Dr. Bülent Özer ve İsviçre'nin İstanbul Başkonsolosu Rolf Schaufelbühl, 15 Mayıs 1991 günü MSÜ'de.*
3. *Ekonomi ve Sosyal Bilimler Yüksek Okulu' nun bahçesinden bir ayrıntı.*

2

MİMAR VE SANATÇI

Yukarıda açıklamaya çalıştığım sanatsal bilinç doğrultusunda mimar ve sanatçı olarak yaratıcılığımı nasıl kazandığıma kısaca değinmek istiyorum. St. Gallen' deki yüksek okul binası inşaatının sonlarına doğru katıldığım kilise yarışmasında (Hérévence) mimarimdeki objektif anlatım biçimini bertaraf etmeye çaba gösterdim. Söz konusu projede bilinçli olarak daha önceki çalışmalarına oranla farklı bir tutum içine girdim. Daha açık bir ifadeyle, belirli koşullardan, programlardan ve yapısal kurallardan doğan objektifliği sübjektifleştirmek yerine, sübjektif olanı objektifleştirme yoluna gittim. Her şeyden önce yerel verilerden kaynaklanan mekânsal-plastik düşünceleri vurgulamaya çalıştım. Bu arada normlara ve sistematiklere, yapının uygulanabilmesi ve kullanılabilmesi için gerekli asgari ölçülerde yer verdim.

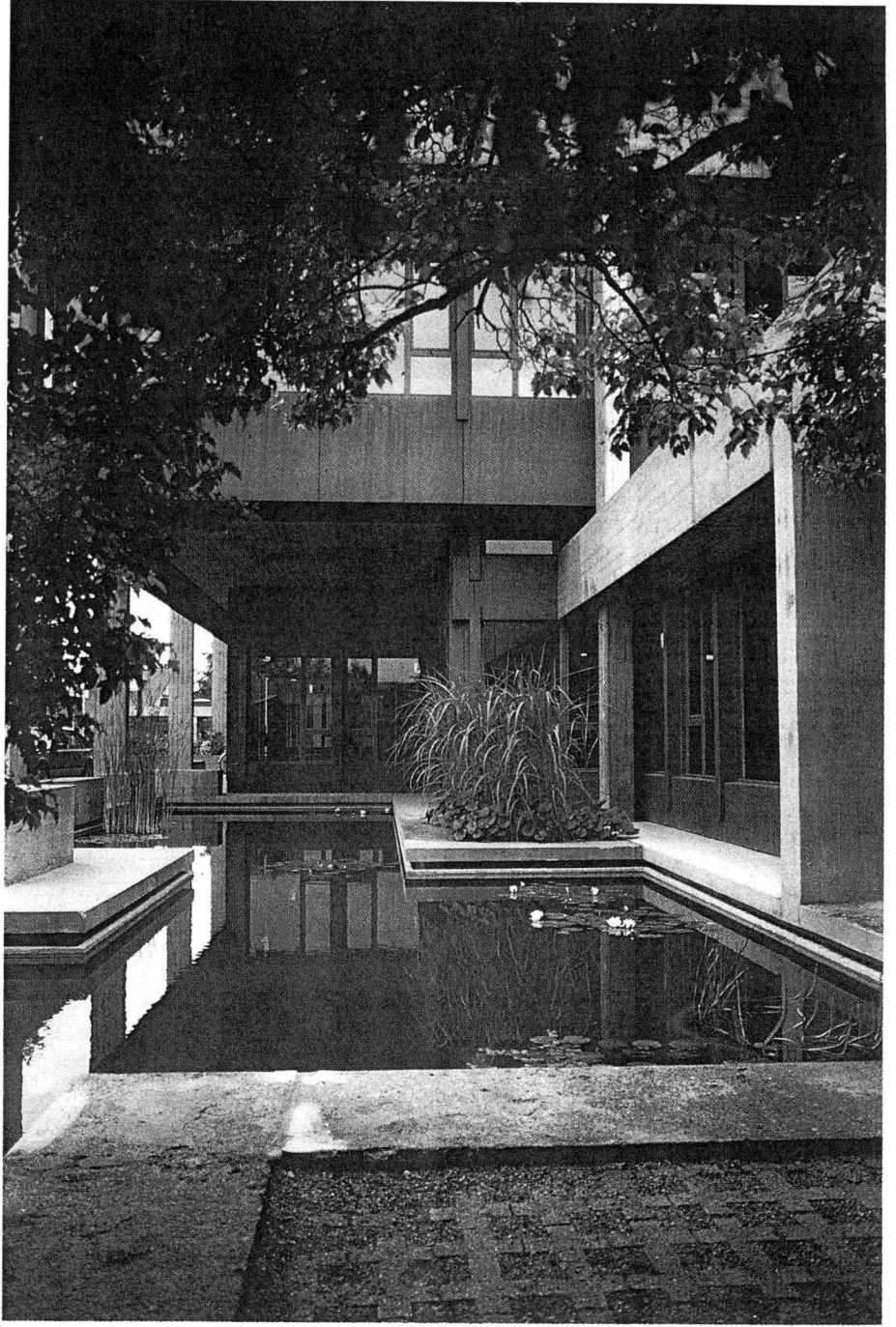
1962 yılında kaleme aldığım bir yazımda düşüncelerimi şöyle dile getirmiştım: "Mimarî eserlerimde sanatsal etkinin hangi içten gelen kurallara göre yaratıldığını açıklamak istemiyorum. Çünkü bu arada his ve mantık arasındaki dengeyi zedelemekten endişe duyuyorum. Kesin bilme kişiyi daha sonra baskısından ancak çok büyük çabalarla kurtulabileceği reçete ve formüllerin etkisi altına sokar. Oysa edindiğim deneyimler doğrultusunda, tek tek gereksinimler için gerekli olan yaratıcı çözümün değişik durumlara göre farklılıklar gösterdiğini söyleyebilirim.

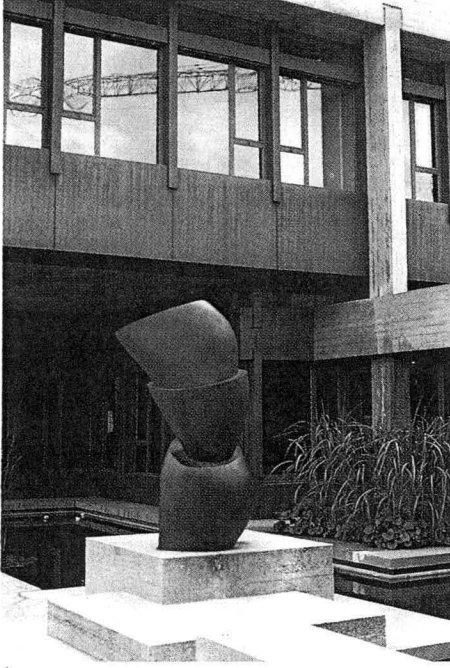
Sanatçı olarak içimde daima düşüncelerimin sonuçlarını görme merakı mevcut olmuştur. Bu merak düşündüklerimin görülebilirliğe dönüşmesini zorunlu kılar. Ancak o zaman sonucu gözlerimle görmem mümkün olabilmektedir. Şu sıralarda Hérévence'taki kilise yarışması üzerinde çalışıyorum. Ancak bir farkla. Eskiden olduğu gibi, temkinli ve metodik düşünmek yerine, yapının inşa edileceği araziye yaptığım ziyaretler sırasında edindiğim izlenimleri tümüyle spontane bir biçimde kağıda dökerek. Mimari için çoktandır zihnimi kurcalayan yeni bir yolu bulduğumu hissediyorum.

Bir yıl kadar sonra St. Gallen' deki yüksekokulun inşaatı bitmiş olacak. Tümüyle klâsik-anıtsal bir karaktere sahip söz konusu yapının taşıdığı anlam bakımından gerek şehre gerekse arazi durumuna uyum sağladığı söylenebilir. Tepe üzerine adetâ bir taç gibi yerleştirilmiştir. Söz konusu klâsik-anıtsallığın ona özgü kalabilmesi için, benzer bir yapının bir başka yerde ve bir başka konu için tekrarlanmamasına özen göstereceğim. Beni böyle düşünmeye iten belki de en önemli neden "antikizan" fikirlerdir.

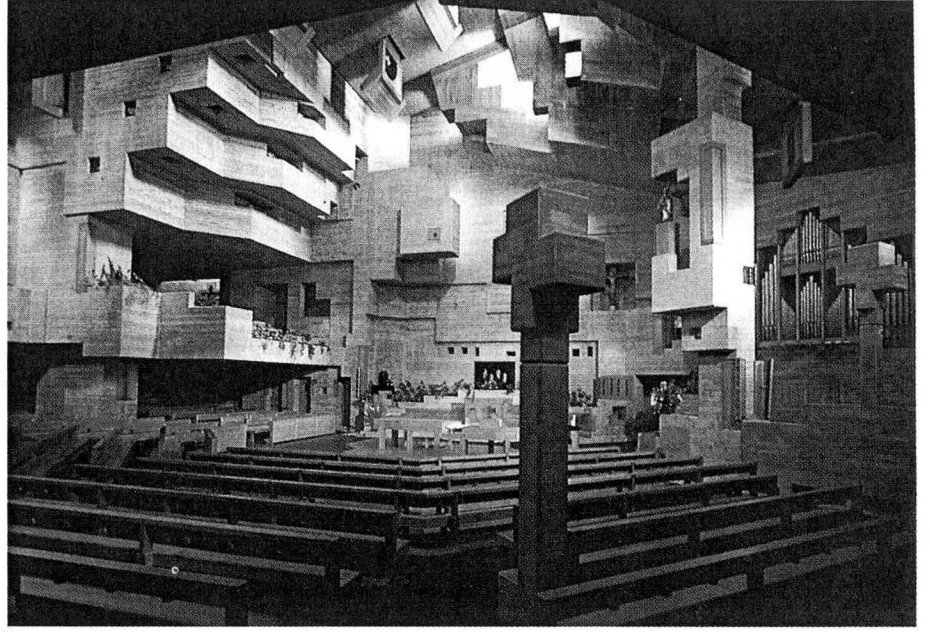
Aslında zihinlerde kolayca yer eden böyle tek defaya özgü yerler yaratmak istiyorum. Belirli bir kişiliği elde etme herhangi bir plastiğin katkısıyla olabileceği gibi, dış görünüşü aynı etkiyi uyandıran, ancak çeşitli işlevler gereği değişik ışık ihtiyaçları gösteren farklı büyüklükteki içiçe geçmiş mekânları bir bütün olarak saran ve sonuçta onları ortak bir atmosfer içinde barındıran bir yapı da olabilir. St. Gallen'deki yüksekokul binası özellikle giriş holüyle yukarıda tarif edilmeye çalışılan mekân yaşantısını içermektedir. Fakat ben ifade açısından daha hareketli, dik açığa bağlı kalmayan, cepheleri farklı yönlerdeki ışık değerlerine göre biçimlenmemiş bir mimari yaratmak istiyorum. Kısaca klasik bir görüntü yerine, mekânsal-plastisite açısından çeşitlenme gösteren bir mimari arıyorum.

Belirli kalıpların ürünü bir mimari yerine, arazi verilerine, ait olduğu çevrenin değerlerini göz önünde tutan bir mimari arzuluyorum. Bir başka deyişle, tümüyle sübjektif, ya da bazılarının ileri sürdüğü gibi, rastlantısal verilerden esinlenmek istiyorum. Bu veriler arasında komşu yapıların doğa içindeki dizilişleri veya topoğrafyanın özellikleri sayılabilir. Söz konusu bu verilerin yapının dış görünüşüne katkıda bulunmasını isterim. Zira ancak bu şekilde onların yapıyla, mimarimin de çevreye bütünleşmesi sağlanmış olacaktır. Etrafta dikkate alınabilecek herhangi bir komşuluk çevresi olmadığı takdirde, tasarımılanan yapı planimetrik ve volümetrik açıdan dış mekânla öyle ilişkilendirilmelidir ki, daha sonra çevreyi oluşturacak olan plânlamacılar isteristemez

4
5

onu göz önüne almak durumunda kalsınlar. Ancak ortaya konan yapıt yalnız başına da kalacak olsa, çevreyle bütünleşen bir görünüm vermelidir.

Yapının dış biçimine belirli bir mecazî ifade (metafor) kazandırmayı arzularım. Örneğin Hérémence'teki kilise projesinde, çevrenin tamamen sarp kayalık bir arazi olmasından dolayı, yapı köyün ortasına düşmüş iri bir kaya şeklinde tasvir edilmeye çalışılmıştır. Söz konusu çalışmada herhangi bir biçimde zorlamadan, doğal olarak yeni bir mimarî biçime varılabileceğini gördüm. Belirli alışkanlıkların yapının biçimlenmesine etki etmesini önlemek isterken, ekonomik, teknik, işletme ve organizasyona yönelik gereksinmelere de yanıt vermek zorunda

olduğumu kabul ediyorum. Ancak bütün bunların çözüm şeklini içeren isteklerden çok, yanıt bekleyen sorular olarak anlaşılması gerektiğini hemen belirtmek isterim. Ayrıca her teklif edilen konuda proje yapmak yerine, iç mekânlarıyla uğraşabileceğim yapılarla sınırlı kalmak amacındayım. Ancak bu şekilde kendi sanatsal mekân anlayışımı bir heykeltıraş gibi tamamen serbestçe ifade etme olanağını bulabilirim. Eğer yapılarımın iç ve dış biçimleriyle uluslararası eğilimlere karşıkoymasını istiyorsam, her yerde ve özellikle de uzak yerler için tasarım yapmamam gerektiğine inanıyorum. Başka bir deyişle, yapılarım yabancı oldukları bölgeler yerine, kendi yaşam çevremle ilişki kurmalıdırlar.

4. *Ekonomi ve Sosyal Bilimler Yüksek Okulu'ndan bir ayrıntı.*

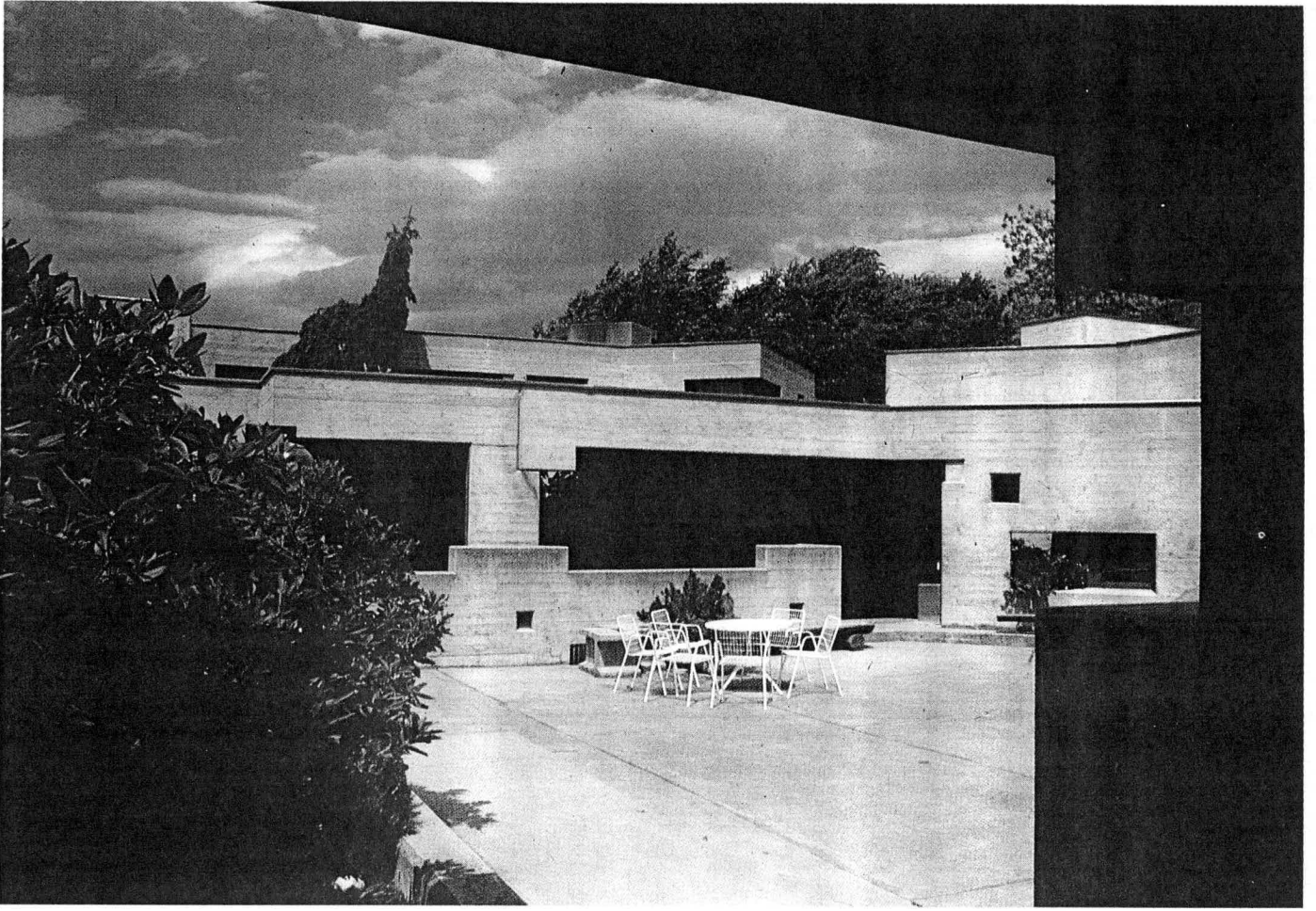
5. *Aynı okulun iç görünüşü.*

6. *Saint-Nicolas Kilisesi'nden bir iç görünüş, Hérémence, 1971.*

7. *Heiligkreuz Katolik Kilisesi'nden bir görünüş, Chur, 1969.*

7

8

MİMARİ - HEYKEL

Hérémence'taki kilise yarışması yanında daha başkalarını da kazandım. Bugün dönüp baktığımda, her yapıyla ayrı bir mekân anlayışı ortaya koymakla birlikte, başlangıçta olanaklı saydığım, her durum için farklı bir sonuç düşüncesini pek uygulayamadığımı farkediyorum. Kişisel mimarlık dilimin ve mekân oluşturma anlayışımın yapılarımı yöresel verilerden daha fazla etkilediği gözleniyor. Bugün geriye baktığımda, St. Gallen'deki yüksekokul projesinde etkili olan

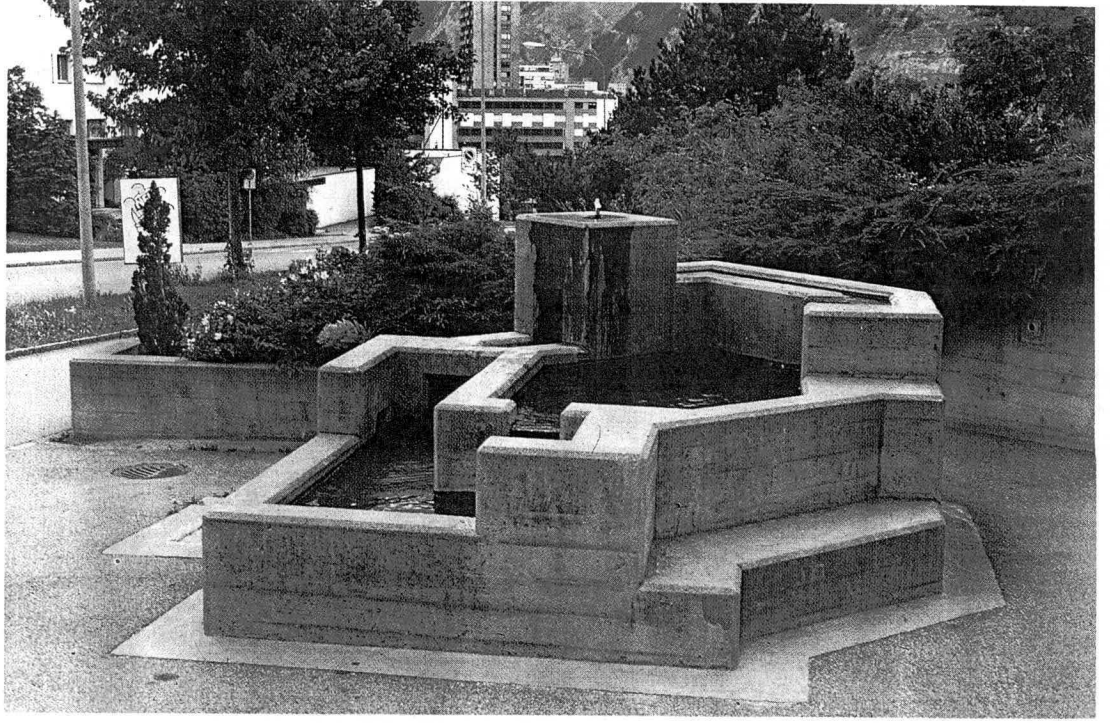
46

ve tekrarlanmasını istemediğim klasik-anıtsallığın yerini kişisel biçimlendirme ölçütlerinin aldığını daha iyi anlıyorum. Bunun yanında 70'li yılların başında söylediğim şu cümlenin de ne kadar gerçekçi olduğunu anladım: "Aslında her yeni yapımla birlikte daima hayal ettiğim 'Yüksek Dozda Plastisite' kavramını bir parça daha gerçekleştirdim."

Bu düşüncemi 1964 yılında şöyle tanımlamıştım: "Bugün plânlanan yere resimsel ve yaratıcı özelliklerle desteklenmiş

bir mimarî heykel yerleştirilebilirdi". Bir başka deyişle, açık ve kapalı mekânlarıyla, geniş-dar, yüksek-alçak, hafif-ağır, ışıklı-karanlık, düzgün-pürüzlü, soğuk-sıcak ve diğer ilk bakışta algılanan biçimlendirme değerleriyle bir amaçsızlık oluşumu. Yani kendini saran yapılaşmanın ortasında tamamen bir sanatlar bütünü halinde anlam kazanan bir görüntü.

Başlangıçta söz konusu bu tespitleri herhangi bir değer yargısına bağlanmaksızın yapmıştım. Ancak daha sonraki yıllarda

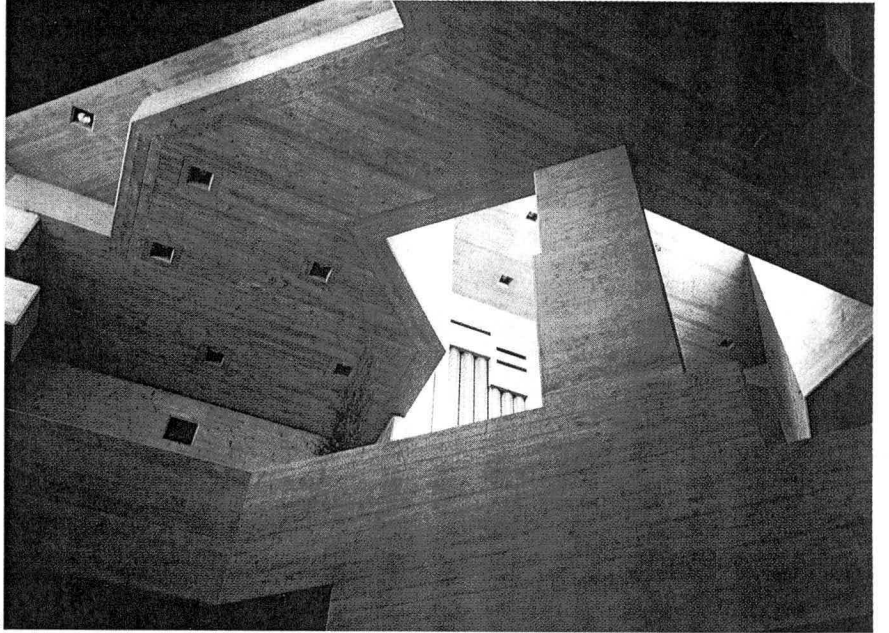

8. Heiligkreuz Katolik Kilisesinin avlusuna bir bakış.
9. Kilise bahçesinden bir ayrıntı.
10. İçerden bir görüntü.

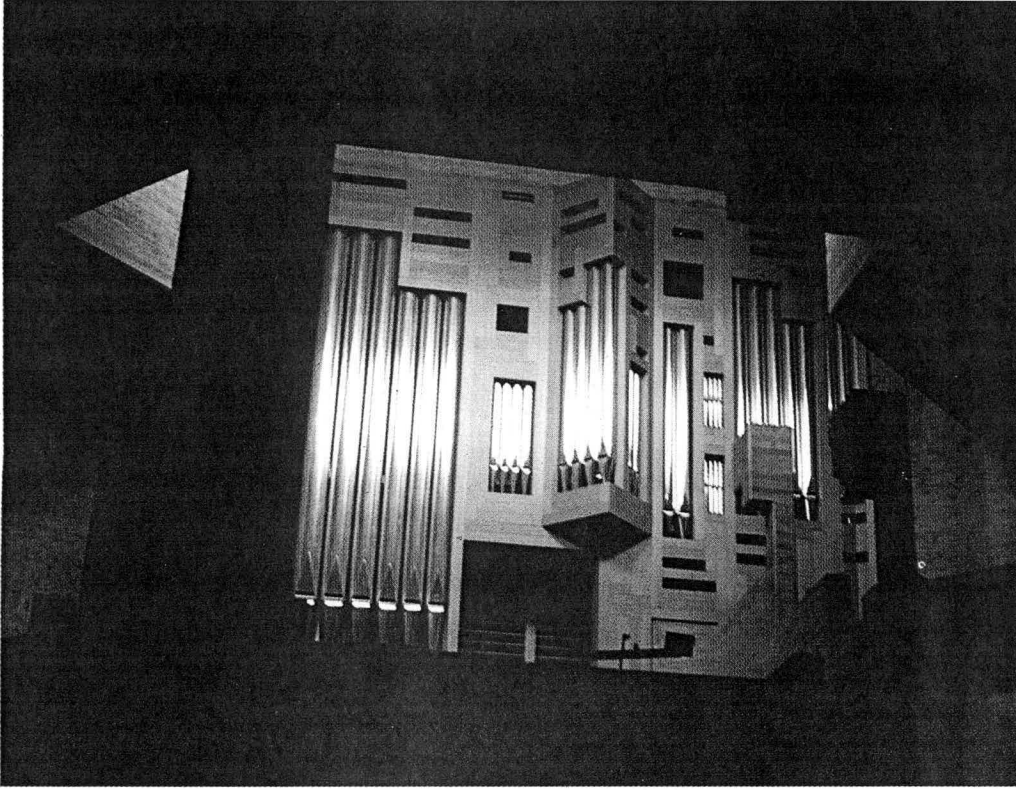
9

-1970-1975 yılları arası - yaratıcılık için gerekli olan özeleştirme benim üzerimde çok etkili oldu. Eğer yapılarım çevreye uymayıp diğer yapılara benzeyecekse, yeniyi takip etmenin bir gereği yoktu. Ayrıca yaratıcılığı körleten tekdüze bir meslekî çalışma düzeninin içine düşme tehlikesiyle de karşı karşıya kalmıştım. Bütün bu düşünceler beni yapılarımı inşa ederken tamamen değişik mekân oluşumları yaratma baskısı altına sokmuştur. Bu durum zihnimi St.Gallen'deki projeden itibaren sürekli meşgul etmiştir. Daha sonra söz konusu bu çalışmada egemen olan klasik-anıtsallık fikri sürekli geliştirilerek daha önce yukarıda tanımlanan mekân yaşantılarına sahip sonuçlara varılmıştır. Bir başka anlatımla, klasik-anıtsal mimariden uzaklaşılarak tamamen serbest bir sanat yaratmasına yönelinmiştir. Bu durum belki de insandaki karşıtlıkların nasıl birlikte bulunduğunu ve bunların ne denli geniş bir yaratma olanağı sunduklarını gösteren bir işaret olarak kabul edilebilir.

10

47

Kilisenin orguna bir bakış.

HEYKELLER - HEYKELSİ KUTULAR VE STELLER

Heykellerimi, yapılarımın aksine tamamen serbest sanat yapıtları halinde tasarımlamak fikri 70'li yıllardan beri zihnimi sürekli kurcalayan bir konu olmuştur. Ancak çoğu zaman yaşadığım tecrübelerden de *gördüğüm gibi*, ortaya çıkan düşünceyle onun gerçeğe dönüşmesi arasında katedilmesi gereken uzun bir yol vardır.

Benim için uzun yıllar boyunca heykellerime anlatım şekli kazandıracak araç ve yöntemleri bulmak mümkün olmamıştır. Teknik çözümleri halletmiş olmama rağmen, belirli bir süre bunlara uygun biçimleri oluşturamadım. Söz konusu dönem genellikle mimar olarak yakınlık duyduğum formların küçük boyuttaki tekrarları olarak değerlendirilebilir. Bu gelişme üzerine uzaktan da olsa mimarî eserlerimi

hatırlatacak her tür yaratıcı çalışmayı bir kenara bırakmaya karar verdim ve spontane olarak gelişen organımsı biçimlere yöneldim. Başka bir deyişle, kompozisyon ve form olarak benimsediğim kuralları bir kenara bırakarak, o anda kendiliğinden oluşan formlara ağırlık verdim. Bu yönde iki yıl süren uğraşlarım sonunda birkaç küçük plastik ile Karlsruhe'de Avrupa meydanına konan anıtçeşme ortaya çıktı.

Daha sonra tekrar katı biçimlenmiş heykellerime yöneldim ve 1979 yılının ortalarında ilk heykelsi kutularımı gerçekleştirdim. Bu tür çalışmalarında mekân oluşumu, ışık düzeni ve cephe kavramları işlenmiştir. Heykelsi kutularda cepheyi önceleri iç mekân etkisi için gerekli olduğu kadar biçimlendirdim. Ancak belirli bir süre sonra bu davranışımın mimarlık yaptığım dönemlerden kalma bir alışkanlık

olduğunu anladım. Zira o dönemde yapının cephesini çevreye uyum sağlayacak bir biçimde, içini ise tamamen serbest bir anlayışla tasarımııştım. Fakat belirli bir yer için tasarılanmayan heykellerim için böyle bir dış cephe kaygısı söz konusu olamazdı. Buna rağmen içle dışın birbirine uyum gösterdiği formlara varmam ancak 1984 yılında mümkün oldu. Bu tarihten beri üretmekte olduğum stelvarî heykellerimle . çalışmalarımın son aşamasına gelmiş bulunmaktayım. Bazıları için heykellerimin dış görüntüsü St.Gallen'deki yüksekokulda elde edilen izlenimleri anımsatabilir. Ancak içleri insanoğlunun gelecekte alışabileceği bir görünüme sahiptir. Bu heykeller bana uzay teknolojisini anımsatıyorlar. Söz konusu steller birer mecaz olarak değerlendirilebilir. Günümüz insanını tarih öncesi arkeolojisinden uzay çağı teknolojisine kadar sürükleyen bir mecaz.